

דף ט

'המנחות... קרב הקומץ – חייבין עליו עליהן (שטמ"ק) משום פיגול נותר וטמא'. פירוש, חייבים על השירים, אבל אין מדובר כאן על הקומץ – שהרי אין בו חיוב פיגול לפי שאין לו מתירין אלא הוא עצמו 'מתיר', וחייבים עליו משום נותר וטמא משנתקדש בכלי, שהרי מאותה שעה הוא ראוי להקרב (כמו ששנינו להלן י. עפ"י תוס' זבחים מג. הובא ברעק"א. וע"ע להלן).

'כיון דצריך בגדי כהונה – בקדושתיה קאי'. ואף על פי שהוצאת הדשן אינה 'עבודה' כשאר עבודות, שלדעת ריש לקיש (במסכת יומא) אין צריך לה ארבעה בגדים אלא שנים, אעפ"כ כיון שצריך ללבוש בגדי כהונה הרי שהיא מצוה ואיננה רק תיקון הכשר לפנות מקום במזבח (עפ"י שיטה מקובצת; גליונות קהלות יעקב).

ובמשנה למלך (תמידין ומוספין ב, ג) דן בדבר, האם הוצאת הדשן 'עבודה' היא ומחוייבת להעשות בכל יום, אם לאו. ובחזון איש (זבחים כ א), כתב שודאי לפי מה דקיימא לן כר' יוחנן מועלים בתפוח כיון שהדשן שלא הוצא לא נעשה מצוותו – לפי זה מבואר שזוהי מצות הקרבן, ואף לדעת רב שאין מועלים באפר – שלדעתו אין זו מצות הקרבן אלא מצות המזבח, אעפ"כ ודאי מצות עשה היא אלא שאין לה זמן קבוע כתרומת הדשן שבכל יום, רק תלוי בקביעת חכמים, ומה שנוהגים להוציא בכל יום לדעת הרמב"ם והראב"ד – אין זו חובה אלא הנהגה (וע"ע באריכות בחדושי הגר"ר בענגיס ח"ב נח, א ד; לבוש מרדכי קדשים י. וע"ע קרן אורה כאן).

(ע"ב) 'מיתבי, וכולן שפקעו מעל גבי המזבח – לא יחזיר, וכן גחלת שפקעה מע"ג המזבח – לא יחזיר. הא על גבי המזבח – יחזיר, בשלמא לר' יוחנן ניחא אלא לרב קשיא...'. הקשו התוס' מאי קושיא הלא אפשר לומר שמדובר קודם תרומת הדשן שמורה רב שלא יצא האפר מידי מעילה. על קושיא זו נאמרו שלשה תירוצים; –

א. התוס' כאן תרצו בשם השר מקוצי שלענין חיוב החזרה למערכה אין משמעות לתרומת הדשן, שהרי הרבה דשן יש שם כדי לתרום. ואם כן, מזה שצריך להחזיר מוכח שכל עוד לא הוציאו את הדשן מן המזבח, בקדושתו הוא עומד כר' יוחנן, וחלה עליו מצות הוצאה [משא"כ למה שפקע מהמזבח למטה], שלענין הוצאת הדשן יש קפידא גם למה שפקע מן המערכה, שהרי יש להוציא את הדשן כולו.

ב. רש"י כאן פרש שמדובר בגחלת של עצים ולא של אימורים. והכריח הדבר, כי אם מדובר באימורים הלא גם אם פקעו מעל גבי המזבח החוצה צריך להחזיר משום שלא נעשית מצוותן עד שלא נתרם הדשן (ואעפ"י שמדובר גם כשנפלה הגחלת מהתפוח דהיינו לאחר שנתרם הדשן, הלא מדובר גם בגחלת שלא מעל התפוח, ועל כן אין להעמיד בגחלת דאימורים); – מבואר מדבריו שעל גחלת עצים לא חל דין 'תרומת הדשן' [ככתוב אשר **תאכל האש את העלה**. וכדילפינן בתורת כהנים ובירושלמי. וכ"כ הריטב"א], וממילא לא קשה קושיית התוס', כי לענין גחלת של עצים אין נפקותא כלל בתרומת הדשן אלא בהוצאתו.

[ואם תאמר, לפרש"י כשם שצריך להחזיר גחלי אימורים שפקעו כדי לקיים מצות 'תרומת הדשן', כמו כן יצטרך להחזיר גחלי עצים שפקעו מע"ג המזבח לקיום 'הוצאת הדשן' מעל המזבח – יש לומר ששונה הוצאת הדשן שעיקר מצוותו הוא סילוקו מעל המזבח ואינה עבודה המתקיימת בדשן שעל המזבח כהרמה, הלכך כל שפקע מעל המזבח והרי הוא מסולק ועומד, אין בו מצות הוצאה. 'חונן דעה' יומא כ]. יש לשאול לפי"ז מדוע הוצרך רש"י לומר שמשמע שמדובר אפילו בגחלת שבתפוח, הלא לענין גחלת עצים אין הפרש בדבר

וגם אם היה מדובר בגחלת שאינה מהתפוח קשה על רב מדוע מועלים, הלא בגחלת עצים לעולם הוי כלאחר תרומת הדשן. וצ"ל שהוצרך לכך משום שהיה יכול לדחות ולתרוץ שגם בגחלת עצים יש משמעות להרמה, לכך כתב שמשמע שמיירי גם מהתפוח. ולפי"ז בלא הכי לא קשה קושית התוס', כי כיון שסתמא דמלתא משמע אף מהתפוח הרי שמדובר לאחר שנתרם הדשן, כמו שהביא רש"י מתמיד (כת): שהתפוח נצבר לאחר התרומה.

ג. התוס' ביומא (כ.) ובזבחים (פ:): תרצו שמשמע מהקשר דברי המשנה שמדובר גם לאחר תרומת הדשן, בדומה לפסולין שפקעו. וכן מן הסיפא שמחלקת בין קודם חצות לאחר חצות, משמע שברישא אין חילוק.

הנה מדברי התוס' שלא תרצו שמדובר כאן בגחלי עצים שאין בהם דין 'תרומת הדשן' כמו שהכריח רש"י – מוכח שלדעתם גם בדשן שחלה בו מצות הרמת הדשן, אם פקע מן המזבח לא יחזיר כיון שפקעה מצוותו [ואפשר שלדעתם מצות תרומת הדשן קיימת גם בדשן העצים, דלא כרש"י. וע' מקדש דוד ו; חזו"א זבחים כ], וממילא יוצא שלשיטתם אין כל צורך להעמיד בגחלי עצים דוקא, אלא מדובר גם באימורים שנעשו גחלת.

ובזה מובן מה שכתבו (ביומא ובזבחים שם) להוכיח מכאן שגחלת אינה ראויה להרמה, מתירוף הגמרא כאן 'שאני גחלת דאית בה מששא' – ואם נאמר שגחלת ראויה להרמה, הלא לאחר שהורם הדשן כבר נעשתה מצוותה לפי רב, וא"כ מה בכך שיש בה מששא הלא כבר נעשית מצוותה ולמה יהא בה מעילה – אלא מוכח שממשות הגחלת מעכבה מלהיות 'דשן' ולא חל בה דין הרמה. ראיה זו מבוססת כמובן על פי ההנחה שמדובר כאן בדבר ששייכת בו מצות הרמה; – אבל לדברי רש"י שמדובר בגחלי עצים, וסובר שבעצים אין מצות הרמה, שוב אין כל הוכחה מכאן כי הלא אין בדשן העצים מצות תרומה כלל, אלא כל עוד יש בהם ממש הם חלק מן המערכה ולכן יש בהם מעילה. ואכן כתב רש"י בזבחים שם שאפשר להרים גם גחלים. (ע' בכל זה ועוד, בספר 'חונן דעה' יומא שם).

'מאי ניהו קטורת' – ומוסרה לציבור. אבל אין קטורת קרבה משל יחיד (עפ"י תוס' מנחות ג). בתו"י (יומא לו.) הקשה מה טעם אין חוששים שמא לא ימסרנה יפה יפה, כשם שחששו בשאר מקומות. וע' בספר חונן דעה שם.

'הנהנה מדמי חטאת... קרב חטאתו – ילכו לים המלח.' מכאן משמע שתשלומי מעילה אין ענינם כתשלומי נזק, גזילה או חוב, שהרי בהדיוט כי האי גוונא שאי אפשר לנגזל לזכות בממון נראה שאין שייך דין תשלומין, שהרי כל ענינם ומהותם למלאות הפסדו. אך נראה שתשלומי מעילה הינם בגדר 'מצוה' [וכדוגמת מצות והשיב את הגזלה שקיימת גם כשאין בדבר פיצוי ההפסד, כגון חפץ שנאסר בהנאה אומר לו הרי שלך לפניך – כי המצוה היא בפעולת החזרת החפץ הגזול, הכא נמי מצות עשה להשיב הדמים להקדש].

ואף על פי שכתבו אחרונים (עפ"י התוס' בכתובות. ונתבאר במקום אחר) שהמעילה ותשלומיה ענינם כגזול מן ההקדש, הכוונה היא שהתשלומים הם בגדר 'דיני ממונות', ומכל מקום חיובו מצוה ולא רק כשאר תשלומי חוב להשלמת ההפסד (עפ"י קהלות יעקב פסחים כ).

'כל קרבנות המזבח – למזבח.' בכלל זה גם חטאת, שאם נהנה ממנה בחייה, דמי מעילתו נופלים לנדבת ציבור, בין שנתכפרו בה עד שלא שילם בין שלא נתכפרו בה. כי רק כשנהנה מדמי חטאת שדינו להביא דמים ולהוסיפן לחטאתו, אם נתכפר כבר דינם כדין דמי חטאת שאבדו ונתכפר באחרת שהדמים הולכים לים המלח, אבל כאן שנהנה מחטאת לאחר שהופרשה, הלא אין שייך להביא חטאת מדמי מעילתו אלא מלכתחילה דינם לילך לעולת-נדבת-ציבור. ודינו כמעילה בבשר – שתשלומיו נופלים לנדבה (עפ"י זבח תודה)

כל קרבנות המזבח – למזבח. קרבנות קדשי בדיק הבית – לבדיק הבית. קרבנות צבור – לנדבת צבור. אין ברור מה הבדל יש בין קרבנות מזבח של יחיד לשל ציבור, הלא לכאורה בשניהם מביא מעותיו לנדבת ציבור שהיא עולת קיץ המזבח. ודוחק לומר שבקרבן ציבור מביא לשופרות המיועדות לקרבנות החובה של הציבור, שהרי אמרו **'לנדבת צבור'**, ונראה שהכל הולך אל מקום אחד (קין אורה). בפשטות נראה ש'כל קרבנות מזבח' אכן כולל קרבנות יחיד וציבור ואין חילוק ביניהם, ובא לחלק בין קדשי מזבח לבדיק הבית, אלא נקט אחר כך 'קרבנות ציבור' כדי להשמיענו חידוש מסוים, כמו שכתבו התוס' שאפילו נתחלף הציבור מביא. עוד אפשר שתנא זה סובר שבקרבן יחיד יבוא לנדבת יחיד, וכר"א (בתמורה יח:) שהמותרות לנדבת יחיד הולכים. אכן הרמב"ם (מעילה ג, ט) כתב **'מעל בקרבנות הצבור – יפול מה שנהנה ללשכה' [בניגוד 'לנדבה' בשאר הקרבנות]**. וכנראה גרסתו בגמרא היתה שונה. והכסף-משנה הביא לפרש דברי הרמב"ם שבקרבנות ציבור מביא מעותיו לשיירי לשכה המיועדים לבנין החומה והמגדלות. וצריך עיון מה טעם יש בדבר (עפ"י קין אורה ובה תודה).

דף י

'אמר רבא: הכל מודים שאם נהנה מבישר קדשי קדשים שנטמא ומאימורי קדשים קלין לאחר שהעלן, דפטור...' רש"י ותוס' מפרשים שאימורי קדשים קלים כשעלו על המזבח לאחר זריקה ומשלה בהם האור – יצאו מידי מעילה. והוכרחו לחלק בין קדשים קלים לקדשי קדשים, שהרי שנינו לעיל (במשנה ט. ובגמרא) שמועלין באפרן. [וצריך לפרש שמדובר שם כשיודע בודאות שנהנה מאפר קדשי קדשים, שהרי בספק אם האפר מקדשים קלים – פטור. אמנם באופן הרגיל ודאי מעורב שם אפר מעולת התמיד (עפ"י 'פירוש קדמון' ועוד). ונראה שזהו באור דברי התוס' בזבחים (מו. ד"ה אין) שכתבו שתרומת הדשן אין בה מעילה אלא לאחר שנעשית מצותו – והלא אמרו לעיל שעד שנתרם הדשן יש מעילה בדשן לכל הדעות – אך כנראה כוונתם לדשן הקדשים-קלים, שרק לאחר שנתרם חל בו דין מעילה].

ואולם הרמב"ם כתב (מעילה ב, א) שגם קדשים קלים מועלים באימוריהם עד שיצאו לבית הדשן. ואף על פי כן הביא להלכה (שם ג, יא) מימרא דרבא – כיצד יתישבו הדברים? וכתבו האחרונים שנראה מדברי הרמב"ם שמפרש שהעלה אימורי קדשים קלים לפני זריקת הדם, ואמר רבא שאין בהם דין מעילה קודם זריקה [וכן מבואר בזבחים פה]. (עפ"י זבח תודה ועוד). ויש מי שכתב לפרש שלהרמב"ם מדובר באימורים שנטמאו (ע' קין אורה. וע"ע בשו"ת אחיעזר ח"ב כו, יא).

[ויש מי שהוסיף לפרש שרבא משמיענו כשם שאין בהם דין מעילה לפני זריקה לענין אשם וחומש, כמו כן פטור מתשלומי קרן, ואף על פי שיש בהם עדיין מצות היפוך בצינורא, והייתי אומר שיש כאן משום הפסד להקדש – פטור, כיון שכבר הקטיר. ומיושב בזה מדוע סידר הגמרא מימרא זו לאחר הדיון למי משלם תשלומי מעילה – כי גם כאן הנידון הוא על דין התשלומין. עפ"י זכר יצחק ג, א].

לולא פירושי הראשונים ז"ל היה מקום לומר שכשהעלה האימורים למזבח ועדיין אינם אפר, הרי כבר נעשית כל מצותם ואין בהם מעילה, ורק כשנעשו אפר חלה מצות הרמה עליו ומאז יש בו מעילה אבל קודם שנעשו אפר אין בהם כל מצוה [וכדוגמת נסכים לראבר"צ, לפי הגירסה שלפנינו להלן יא: כל עוד לא הגיעו לרצפת השית אין בהם מעילה שכבר נעשתה מצותם, ורק כשהגיעו לרצפה חל עליהם דין שריפה ומועלים בהם]. ואולם הא ליתא, שכיון שיש על האפר מצות הרמה, א"כ ממילא לא נעשית כל מצות האימורים עד שיהיו אפר וירימוהו.